

R. Bröberg, 66
juni 1940.

STADSTRADITIONER: JORDBRUK OCH BOSKAPSSKÖTSEL I STADEN.

Ända till ganska sen tid ha jordbruk och boskapsskötsel normalt varit förknippade med den borgerliga näringen. Borgaren var vanligen även jordbrukare, och i hans hushållning voro täppan i staden och åkern därutanför ofta lika viktiga som den näring, han bedrev. Städerna ägde jord, oftast skiftad i lotter, vilka varaktigt voro förenade med tomterna eller i tur och ordning på livstid tilldelades borgarna. Om dessa möjligheter icke förefunnos, kunde borgaren vanligen förvärva odlingsrätt till stadsjord genom att arrendera eller köpa delar av densamma. Stadsjorden var sålunda uppdelad i ett otal lycor, utgörande åker-, ängs- eller betesmark, och var ofta försedd med åbyggnader, hade fägator m.m. Stora delar av stadens jord stodo också oskiftade till stadsbornas förfogande som betesmarker, kostnadsfritt eller mot särskilda avgifter; samma var förhållandet med stadens skogar. Denna stadsjord har haft växlande ursprung. Vanligen har det varit fråga om gammal odaljord, på vilken staden vuxit fram, av staden köpt eller till staden på olika villkor donerad jord (donationsjord). Med tiden föll stadens rätt mer och mer i glömska. Man krävde trygghet i tomtbesittningen, och detta medförde, att stadens äganderätt ofta helt och hållet gick förlorad - detta skedde genom friköp, gammal hävd eller därigenom att upplåtelsens ursprungliga innebörd glömts eller på olika sätt missuppfattats. Så småningom ha städerna i flera fall genom långvariga processer återvunnit stadsjorden från borgarna.

1. Hade staden jord, som brukades av borgarna? Vad har folktraditionen i staden att berätta om stadsjordens ursprung? Hur anser man, att jorden kommit att utskiftas på och övergå i tomtägarnas ägo? Om man närmare känner till de villkor, på vilka jorden brukades, bör härför utförligt redogöras. Man bör anteckna, om någon säges ha innehått jord genom köp eller arv och utfråga, vad man har att berätta härom. Känner man till att någon arrenderat jord av staden? Vad har man att berätta om arrendevillkor, arrendesumma, dennas erläggande o.s.v.? Hade stadsborna gammal brukningsrätt till jorden? Vad har man att berätta härom? Fick man betala avgift eller skatt till staden (åttingskatt, vretpenningar)? Känner man till att ämbetsmän som lön fått bruka vissa delar av stadsjorden (lönejord, tjänstejord)? Återgiv vad man har att berätta härom! Ex.: Stadsjorden omkring stan ägde staboarna. Drottning Kristina skänkte fem fulla hemman till Askersund till stadens förkovrande. Först hade gårdsägarna bara besittningsrätt till de olika lotterna av stadsjorden, sedan blev det arvsrätt till dem och så vart det egendom med lagfart. De som hade makten tog och delade jorden så att det vart egendomsrätt till slut. (Askersund)

2. Redogör för stadsjordens läge! Var den odlade jorden på något vis skild från själva bebyggelseområdet, t.ex. avgärdad från

staden genom gärdesgård, staket, plank o.dyl.? Gör en enkel skiss över staden, som klarlägger dess utsträckning vid en viss tidpunkt och visar den odlade jordens läge i förhållande till bebyggelseområdet! Utmärk om möjligt olika ägares lyckor, gärna med angivande av markbeskaffenheten (åker, äng, betesmark o.s.v.)! Jfr skiss över Kristinehamn med följande exempel! Ex.: Den gamla stadens område sträckte sig mellan de fyra staketgatorna - södra, norra, östra, västra staketgatan. Utanför var odlad jord, s.k. hemägoskiften. Det var stadsborna, som ägde den jorden. Efter nämnda gator funnos staket, och det är av det, som gatorna fått namnet. En kunde inte komma in och ut annat än genom de båda tullarna. Och inom stadens hank och stör var det sex kvarter med gator emellan. (Kristinehamn)

3. Vilken benämning hade man på den odlade jorden (stadsjord, hemägojord, sjättedelsjord, åttingsjord o.s.v.)? Hade varje tomtägare i staden del av stadsjorden? Vad kallades varje sådan del (sjättedel, åttning, lycka, vret, täppa, hemägoskifte)? Voro de olika styckena åtskilda genom gärdesgårdar eller andra stängsel? Har det funnits åbyggnader på de olika jordbitarna, t.ex. lador, logar, sommarladugårdar o.dyl.? Har det förekommit, att stadsbor där uppfört bostäder för sommarvistelse eller anlagt bondgårdar, som de skötte från staden eller arrenderade ut?

Har det funnits fägator på stadsjorden? Beskriv dessa, varifrån och vart de ledde! Hur hade man ordnat för passage ut från staden genom avgärdningarna? Har det förekommit, att man haft grind tvärs över en gata (svingrind), varigenom kreaturen hindrats från att komma in i staden? Har någon varit anställd att se till, öppna och stänga grinden? Sök taga reda på vem denne var, vilka som anställt honom, på vilka villkor han anställdes, betalning o.s.v.! Ex.: Hela området norr och öster om staden var som ett fullständigt nätverk av gärdesgårdar kring de många ägostyckena och fägatorna - varje lott hade sin lilla lada. (Härnösand) - Svingrinden var vid norrtull. Den grinden har jag själv sett. En gammal gumma, som satt där och stickade strumpor fick öppna och stänga den. De resande kastade en slant till henne. (Askersund)

4. Beskriv en typisk stadsgård (d.v.s. en gård, till vilken hörde jordbruk och därmed förbunden boskapsskötsel)! Gör en skiss över dess utsträckning och läge i förhållande till närliggande gator, de olika husens inbördes läge o.s.v.! Om en representativ gammal stadsgård ännu finnes kvar, bör den fotograferas både från angränsande gator och inifrån gårdsplanen och till dessa fotografier fogas en planskiss över gården.

Vilka hus funnos utom boningshuset (redskapsskjul, vedskjul, hölador, stall, ladugård o.s.v.)? Beskriv vart och ett av dem, dess utseende och ungefärliga storlek! Hur lågo de olika husen i förhållande till varandra? Bildade de en sammanbyggd fyrkant kring gårdsplanen? Hur voro de i annat fall placerade (boningshus med långsidan mot gatan, förstuga mot gatan eller inåt gården)? Fun-

nos ladugård och stall i stadsgården? Redogör för deras läge, storlek, inredning! Voro de belägna utefter en bakgata? Hur eljest? Förekom det, att man hade nötkreatur och hästar i staden utan att ha ordentliga ladugårds- och stallbyggnader? Var inhyste man i sådant fall djuren? Ex.: Manbyggnaden låg mot huvudgatan. Bodarna lågo på gårdens sidor: det var vagnbod, spannmålsbod o.dyl. samt också på sidorna drängstuga, tvättstuga, stall och nödiga uthus. Mitt emot huvudbyggnaden låg lagårn. Gården var inbyggd och kunde vara så stor, att manbyggnaden låg mot en gata, huvudgatan, och ladugården, som låg mitt emot, låg mot en gata. (Askersund) - Stadens hus voro små och låga, alla av trä och knappast något över två våningar i höjd. Husens långsidor lågo längs med gatorna. Några ladugårdar hade man icke. De husdjur, som funnos, inhystes i hus inne på gården, där man samtidigt hade vedbod och avträde. (Uddevalle)

Hur stora voro i allmänhet gårdsplatserna? Angiv ungefärliga mått på en gård eller uppmät en sådan! Lämnade gårdsplatsen utrymme för någon slags odling? Hade man lador för hö och halm i staden eller hade man sådana endast på stadsjorden utanför staden? När och hur forslade man i så fall hem höet och halmen därifrån? Ex.: Inne på gården var en liten trädgård på mitten. De hade fruktträd och blommor och litet annat till husbehov. (Askersund)

5. Vilka personer i staden hade jordbruk? Drev man både jordbruk och boskapsskötsel? Vilken av dessa näringar ansåg man vara viktigast? Förekom det, att man bredvid sitt yrke idkade jordbruk och boskapsskötsel? Giv exempel på sådana samband (t.ex. postmästare - jordbrukare; hantverkare - jordbrukare; affärsman - jordbrukare; garvare - jordbrukare o.s.v.)! Räkade man detta jordbruk som en binäring eller mindre inkomstkälla bredvid yrket som den egentliga huvudnäringen? Lämnade jordbruket i något fall så stor avkastning, att det var att anse som huvudnäring? Har det förekommit, att någon stadsbo uteslutande livnärte sig av jordbruk och boskapsskötsel? Fick man jordbruksprodukter i större mängd än vad som erfordrades för det egna hushållet? Brukade stadsbor på torget eller annorstädes saluföra sådana produkter? Var torghandeln mindre betydande förr än på senare tid? Kan detta i så fall anses ha berott på den avkastning, som stadsbornas jordbruk lämnade?

Vad kallades de borgare, som hade jordbruk och kreatur (gårdsägare)? Hur betraktade man dem? Ansågo de benämningen bonde vara nedsättande? Ville de räknas som borgare? Ex.: Den s.k. gräddan i stan förr var tolv gamla slakter. De voro köpmän. De voro bra förmögna, drevo köpenskap och hade lantbruk. De där umgingos bara med varandra. (Askersund) - Alla något så när välsituerade borgare hade sin egen gård och idkade utom sin speciella näring även lantbruk och boskapsskötsel. (Umeå) - Inga bönder bodde i själva staden. Alla voro borgare. Men det fanns många i staden, som hade jordbruk och kreatur. De kallades för gårdsägare. 'Stasra' ville inte heta bönder, det var för simpelt. Garvaren hade kreatur och han bodde i staden. (Kristinehamn) - Själva jordbruket gav inte större av-

kastning än vad som gårdarna behövde - knappt det. Något till avsakelse blev det inte, för de hade så mycket kreatur, att de behövde foder och spannmål själva. (Filipstad)

6. Giv exempel på stadsjordbrukens storlek! Funnos små jordlotter, som endast födde ett par nötkreatur? Funnos boskapsskötare utan jordbruk (se härom senare!)? Beskriv stadsbornas större jordbruk utanför staden! Krävde dessas skötsel ett flertal drängar och pigor, t.ex. stalldrängar och ladugårdspigor? Hade stadsbor så stora jordområden, att de arrenderade ut delar av dessa? Åt vilka och på vilka villkor? Har det förekommit, att stadsbor haft torpare, som fått betala arrendet genom att göra dagsverk i staden? Ha stadsbor av bönder arrenderat jord, slätter, betesmark o.s.v.? Redogör härför! Observera att frågorna i denna frågelista i intet fall avse sådan stadsjord eller annan jord i stadens omgivning, som helt sköttes av utanför staden boende personer! Ex.: Handelspatronerna hade tjänstefolk, som skötte om deras kreatur, för de voro inte så barfota på pengar. (Filipstad) - Torpar Anders har haft torpet i många år på kost och lön för det han alla veckodagar i året arbetar hos oss i staden. (Åmål)

7. Redogör för vilka djur som funnos i en stadsgård! Hur många kor hade man i allmänhet? Hade man i staden stora ladugårdar med många djur? Giv exempel härpå! Hur var betesgången ordnad? Hade var och en avgärdad betesmark utanför staden? Hade hela staden gemensam betesmark (gemensamma kohag, betesallmänningar, utsläppning på staden tillhörig skog)? Förekom det, att man av bönder el.a. lejde eller arrenderade betesmark? Har det förekommit, att stadsbor till någon lämnat kor till gräsgång (d.v.s. ha en ko på bete mot ersättning)? Var det vanligt, att mindre bemedlade hade kor utan att själva äga jord? Hur skaffade de bete åt sina kreatur (bete i gemensamt kohag, på allmänning, på torg och gator eller vägar utanför staden)?

Hur tillgick kornas utdrivande till och hemförande från betesplatsen? Hade man särskilda vallpojkar, vallflickor, geterskor o.s.v., som hade i uppdrag att sköta om detta och vakta korna under dagen? Voro de gemensamma för stadsdelar, kvarter, gator eller flera familjer? Hur utsågos de? Fingo barnen i ett visst kvarter eller på en viss gata i tur och ordning valla korna och för hur lång tid? Vilka skulle eljest göra detta (drängar, ladugårdspigor el.a.)? Minnes man, eller har man hört berättas, att staden förr haft särskild person anställd härför? Återgiv vad man har att berätta härom! Ex.: Askersund var så gott som en bondby förr, varenda gårdsägare hade lantbruk. Lindblad ex. hade 20 kor. - På allmänningen fick de ha sina kor. Torget stensattes 1872, men innan dess gick korna och svinen och betade på torget. - Man hade på varje gård icke mera än en eller två kor, en gris, några höns och högst 5 à 6 får. Några fågator funnos icke, utan korna och fåren drevos ut till betet om morgnarna och tillbaka hem om kvällarna utefter gatorna. Betesplatserna voro inhägnade för korna. (Uddevalle)

Har det förekommit, att man utanför staden haft sommarladugårdar eller andra skjul, där korna fått övernatta? Hade man fågator och mjölkplatser? Hur skedde vattandet av korna (särskilda vattningsställen)? Giv en redogörelse för kornas skötsel under vintern? Fick man hö och halm i så stor mängd, att behovet under vintern tillgodosågs, eller måste man köpa? Hur skaffade man vintertid vatten åt kreaturen? Berätta härom! Ex.: Stadens kreatur vattades i älven. Man kom och ledde dem ned till älven. På vintern körde man vatten till dem eller bar. De som hade råd att kosta på sig 25 öre kunde få en åkare att köra hem en tunna vatten. En pump stod på vardera sidan av Kungsbron vid älven. Därifrån körde man eller bar till kreaturen. Priset på vattentunnan höjdes så småningom till 30 öre och på slutet var det 50 öre. (Kristinehamn)

8. Vart förde man gödseln från ladugård och stall? Hur var avloppet ordnat (till rännsten, brandgata o.s.v.)? Hade man särskild plats avdelad för gödseln (gödselkista)? Hur och när bortskaffades den? Vilka gjorde detta? Kördes den av stadsborna ut på åkerlyckorna utanför staden? Förekom det, att bönderna hämtade gödsel från staden? Redogör för hur detta tillgick! Har man hört talas om gödselbåt och gödselpräm? Vet man, vad härmed åsyftats? Anteckna vad man eventuellt har att berätta härom! Ex.: Vad renhållningen beträffar så fanns på varje gård en 'gödselkista'. Var tomtägare hade sina åkrar ett stycke utanför stan, och dit kördes innehållet i dessa. (Mariestad) - Var och en gård hade sin gödselstad. Så kördes det ju bort någon gång ibland. De tog det utåt landet. Det var bönder, som kom och hämtade det. (Kristinehamn)

Redogör i samband härmed för, hur gatorna och torget befriades från kreatursspillningen? Hade någon i uppdrag att se till att gatorna blevo sopade (svinfogden)? Hur ofta sopades gatorna (lördagssopning)? Sopade var gårdsägare sin del av gatan el. torget? Redogör härför! Ex.: Svinfogden hade även att varje morgon påminna om gatsopning. Han gick då och ringde i varje gathörn och ropade: 'Rännsten och gata rensopad! Dynga in! Och hör sen!' (Karlstad)

9. Redogör för den avkastning, som nötkreaturen lämnade! Smör och ost? Mjölk utöver det egna behovet? Sålde man mjölk? Har det förekommit, att somliga familjer alltid tagit mjölk hos någon granne i staden? Hur skedde eljest mjölkdistributionen i staden? Lämnade somliga ladugårdar mjölk till hela kvarter o.dyl.? Försågs staden med mjölk av utkörare från ladugårdar i stadens utkanter (kogubbar, mjölkdejour)? Ha bönder lämnat mjölk till staden? Redogör härför! Ex.: Ännu i mans minne kunde man gå tvärt över gatan och köpa mjölk hos grannen, som hade kor. (Härnösand) - Mjölkdistributionen omhänderhades i stor utsträckning av de s.k. kogubbarna, som i stadens utkanter ägde ladugårdar med mindre kreatursbesättningar. Under 1870- och 1880-talen upplevde alla dessa småladugårdar en sista blomstring. Särskilt vanliga voro de ute vid Lill-

ans och Källviken, men de förekommo även inne i staden, t.ex. i trakten av Adolf Fredriks kyrka. (Stockholm) - En annan nu försvunnen företeelse var mjölkskjutsen, mjölkdejan. Dejan kom tidigt varje morgon för att utminutera sin mjölk direkt från vagnen, direkt på gatan. Några mjölkmagasin funnos ej. Det gällde att passa henne noga, när hon kom, så man ej blev utan mjölk för dagen, och vid dåligt väder var denna mjölkhandel på gatan förbunden med ganska stora obehag. (Linköping)

10. Började myndigheterna ingripa mot ladugårdarna i staden? Stank och osundhet? Förbud och stora böter för ägaren, om ko anträffades på torg eller gata? Har man haft särskild hage (koarrest), där lösgående kor hållits instängda, tills ägarna löst ut dem? Finnes någon ladugård kvar ännu i staden? När upphörde man att ha kor i staden?

11. Hade man svin i staden? Hade man svinhus och svinstior inne i staden? Redogör så noggrant som möjligt härför! Fingo svinen gå ute om sommaren och var (i inhägnader inne i staden, fritt på torg och öppna platser, på inhägnat skogsområde utanför staden, särskild svinvall, svinhag o.s.v.)? Hade någon till uppgift att vakta svinen? Hade man svinfogde i staden? Vad hörde till hans befogenheter (vakta svinen, taga fast lösgående svin, ha uppsikt över renhållningen; jfr o!)? Införde man böter och förbud mot att svin gingo lösa på gator och torg? Hade man en avgärdad plats, dit man förde svin, som anträffats gående lösa (svin-arresten)? Redogör för hur det tillgick att föra svinen till svinvallen o.d. på morgonen och hem därifrån! Hur skillemän svinen åt? Särskilda igenkänningsmärken?

Infördes förbud mot att ha svin i staden? När skedde detta? Vad berättar man att berätta härom (orsäk till förbudet, bötesummor, opposition mot förordningen o.s.v.)? Ex.: Det var en särskild person, som kallades svinfogde, som vaktade stadsbornas svin. Om morgnarna vallades svinen utanför Staketgatan, och där fick svinfogden ta vara på dem och se till att de inte kom innanför denna gata under dagen. Om kvällen hämtade man sina svin där. Var och en tog hem sina. Och var och en kände igen sina. (Kristinehamn) - Svinhus fanns det många inom staden, för det var så sedan gammalt, att stadsborna vilde föda upp sitt julslakt själva. (Filipstad) - Magistraten utfärdade förbud mot att svinen gingo ute å stadens gator. Nere vid sjön förättades tvenne mindre inhägnader, 'svin-arresten' och 'koarresten', dit de å stadens gator anträffade kreaturen infördes, tills de av ägarna avhämtades. Sedermera uppläts en hage väster om staden till ensam vistelseort sommartiden för borgarnas svin; denna hage heter ännu i dag Svinhagen. (Östhammar)

12. Hade man för jordbrukets skull hästar i staden (plöjning, åld och skörd, hemforsling av hö, vattenkörning under vintern o.s.v.)? Hade man stall åt hästarna i stadsgården? Höll man sig någon stund med särskild stalldräng? Hur hade man ordnat med bete åt hästar-

na under sommaren? Särskilda hästhag? Varifrån fick man hö och havre åt hästarna under vintern? Bakade man någon gång särskilt bröd åt hästarna (hästbröd)?

Hade man i övrigt hästar i staden utom för jordbrukets skull (för varutransport, åkerier o.s.v.)? Ex.: Boskapsskötseln var obetydlig inom stadens område. En och annan handlande höll sig med häst för varutransporter. Åkarna hade ock egna hästar. (Härnösand)

13. Hade man får och getter i staden? Hur hade man ordnat med bete åt dem (allmänning, stadsskog, gator, torg, gård o.s.v.)? Hade man särskilda vallpojkar eller vallflickor (för en eller flera familjer, en gata, en stadsdel)? Voro fåren märkta och hur? Klippning av fåren? Skiljande av lammen från tackorna? Hur skaffade man vintertid foder åt fåren (hö från egen jord, köpte hö, lövkärvar från egen skog eller stadsskogen)? Förekom det, att somliga hade får och getter utan att ha betesmark och annan boskap? Hur skaffade de foder åt dessa (köpte hö och lövkärvar, samlade spillhö o.s.v.)? Var läto de fåren gå på bete? Förekom det, att man av bönderna lejde betesmark åt småkreatur? Giv exempel härför! Ex.: Getterna sprungo dels på Kålgårdsberget och dels på de andra bergen runt staden, vaktade av ett par pojkar. Sommartid hände det, då det blev knalt bete för fåren, att man fraktade dem ut till någon ö i skärgården, där man hyrt betesmarken. Fåren märktes i öronen, för att man skulle hålla dem i sär. (Uddevalla)

14. Vilka djur hade man i övrigt i staden? Oxar och tjurar? Ungnöt, gumsar o.s.v.? Hundar och kattor? Hade man fjäderfäskötsel (höns, ankor, gäss, kalkoner)? Hade man så många höns, att man fick ägg till avsalu? Var sålde man äggen (på torget, till grannarna)? Hade man i allmänhet höns, så att man fick ägg för hushållets behov? Var hade man hönsen (i ladugård, hönsgård, hönshus, annat skjul)? Förekommer ännu, att någon av stadsborna har höns?

15. Redogör för vad man i allmänhet odlade i staden! Angiv samtidigt härmed, var denna odling skedde (åkerlyckor utanför staden, täppor inne i staden, gårdar o.s.v.)! Känner man till benämningarna kålgård, kryddgård, kryddgårdsland? Vad åsyftas härmed? Var voro dessa belägna? Vad odlade man i kålgårdarna (köksväxter, prydnadsväxter, ärtväxter, vitkål o.s.v.)? Hade man trädgårdsodling i staden och varibestod den (köksväxter, prydnadsväxter m.m.)? Trädgårdarnas storlek och läge? Har det förr förekommit, att någon helt och hållet levte av trädgårdens avkastning? Redogör för vad han odlade och hur produkterna avyttrades! Vem var den förste i staden som började med rationell trädgårdsodling? Var han stadsbo eller inflyttad? Giv en kort redogörelse härför!

Vilka sädeslag odlade man (havre, råg, vete, korn)? Odlade man enbart till brödsäd eller även för utfodring av husdjuren? Kunde någon från sina odlingar erhålla tillräckligt med säd för hushållets behov? Hade någon säd till salu från egen skörd?

Odlade man lin? Skedde detta endast för eget behov? Redogör

härför!

Hade man odling av kål och rötter? Var skedde denna (utanför staden, i täppor inne i staden, på gårdar o.s.v.)? Odlade man potatis? Fick man potatis till avsalu? Vart sålde man den i så fall? Har det förekommit, att någon odlat potatis i mycket större utsträckning än vad det egna behovet krävde? Varför?

Redogör för vad man i övrigt odlade i staden! Har t.ex. tobaksodling förekommit i eller vid staden? Var och hur skedde den? Vart sålde man produkterna? Inkomster av tobaksodlingen? Ex.: Jorden utom stan brukades på så sätt, att de hade sädeslagen och så till djuren. Så hade folk, ibland även hyresgästerna, en drill utom stan för kål och potatis. De flesta hade en trädgårdstappa eller en kålgård på gårdarna. Där hade de grönsaker, litet kål och kålrötter, och så fruktträd och blommor. (Askersund) - Om det händelsevis blev något överskott av säd, så att man kunde sälja därav, så avyttrade man detta till handelspatronerna i staden. (Filipstad)

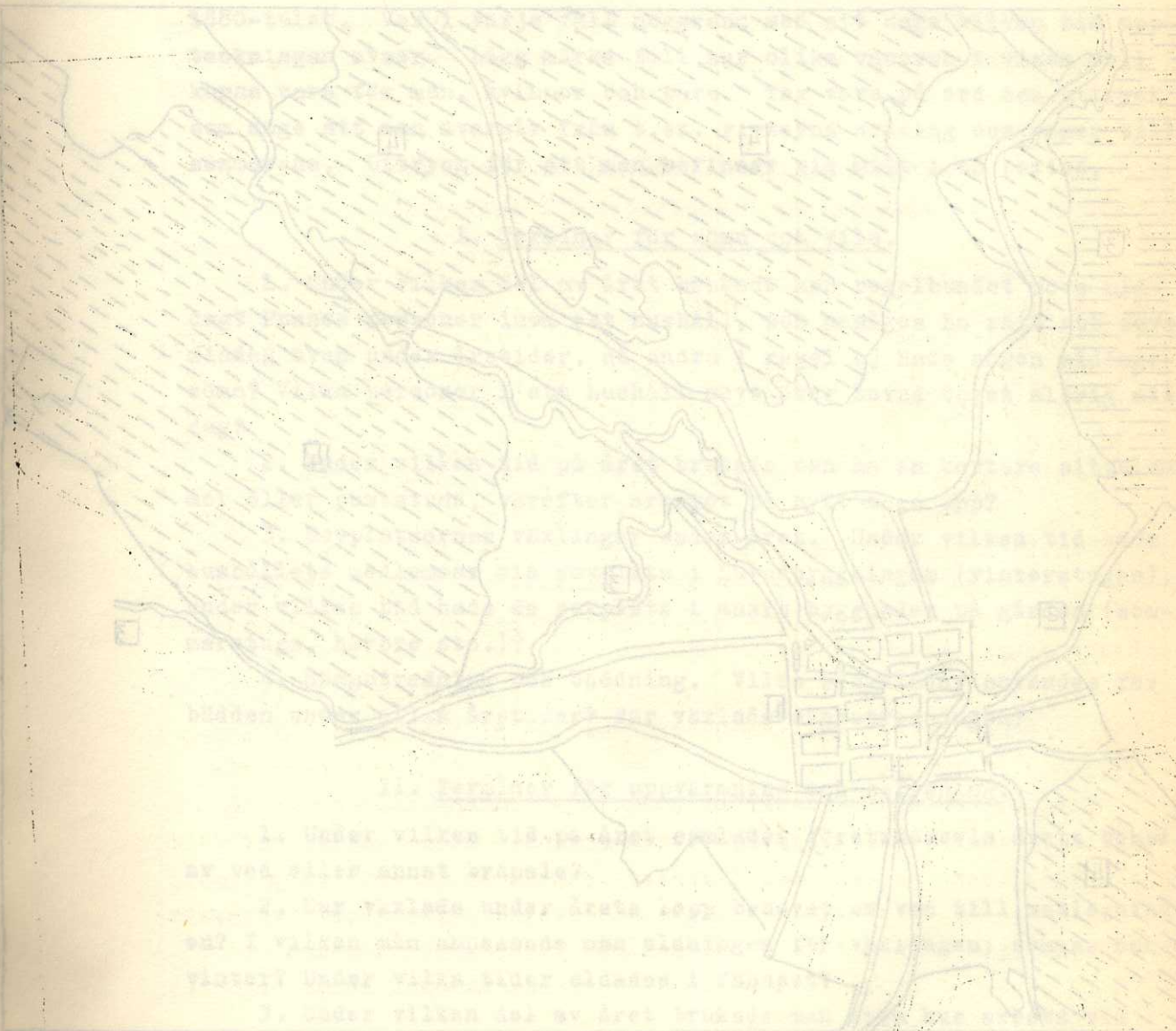
16. Redogör för arbetslivet på en jordbrukande stadsgård. Upprätta en översikt eller ett schema över arbetsårets samtliga arbeten eller arbetsperioder. Sök att giva en kort beskrivning av några typiska arbetsdagar under vintern och under andtiderna på sommaren, och giv vidakt på vilka arbeten som utfördes av husbondfolket och tjänstefolket! Anställning av extra arbetskraft o.dyl.? Redogör för arbetet med plöjning, sådd, slätter, skörd, potatisupptagning o.s.v.! Vilka av stadsgårdens folk deltog i dessa arbeten? Har det förekommit fall av sådant samarbete som t.ex. att flera familjer, ett kvarter, en gata el.del därav gemensamt skördat sitt område? Om man känner till något dylikt eller annan form av samarbete, bör denna något beskrivas.

Beskriv fester vid andtidernas slut, skördefester o.dyl., som t.ex. harkalaset vid slutet av tobaksskörden! Känner man till seden att "åka för långt lin"? Ex.: Den sista plantan, som skördades, om plantan, skulle vara obruten. Om ingen sådan fanns, skaffade man dit en, den fördes till blomsterträdgården och smyckades, varefter arbetsförmannen gömde den. I samlad trupp letade man rätt på den; den upphängdes i kökstaket. Förplägnad riklig: Smörgåsar med brännvin och öl, kaffe med dopp och punsch. För några årtionden sedan även kalops och sötgröt. Husbonden tackades, han och familjens medlemmar hissades, dans efteråt. (Stockholm)

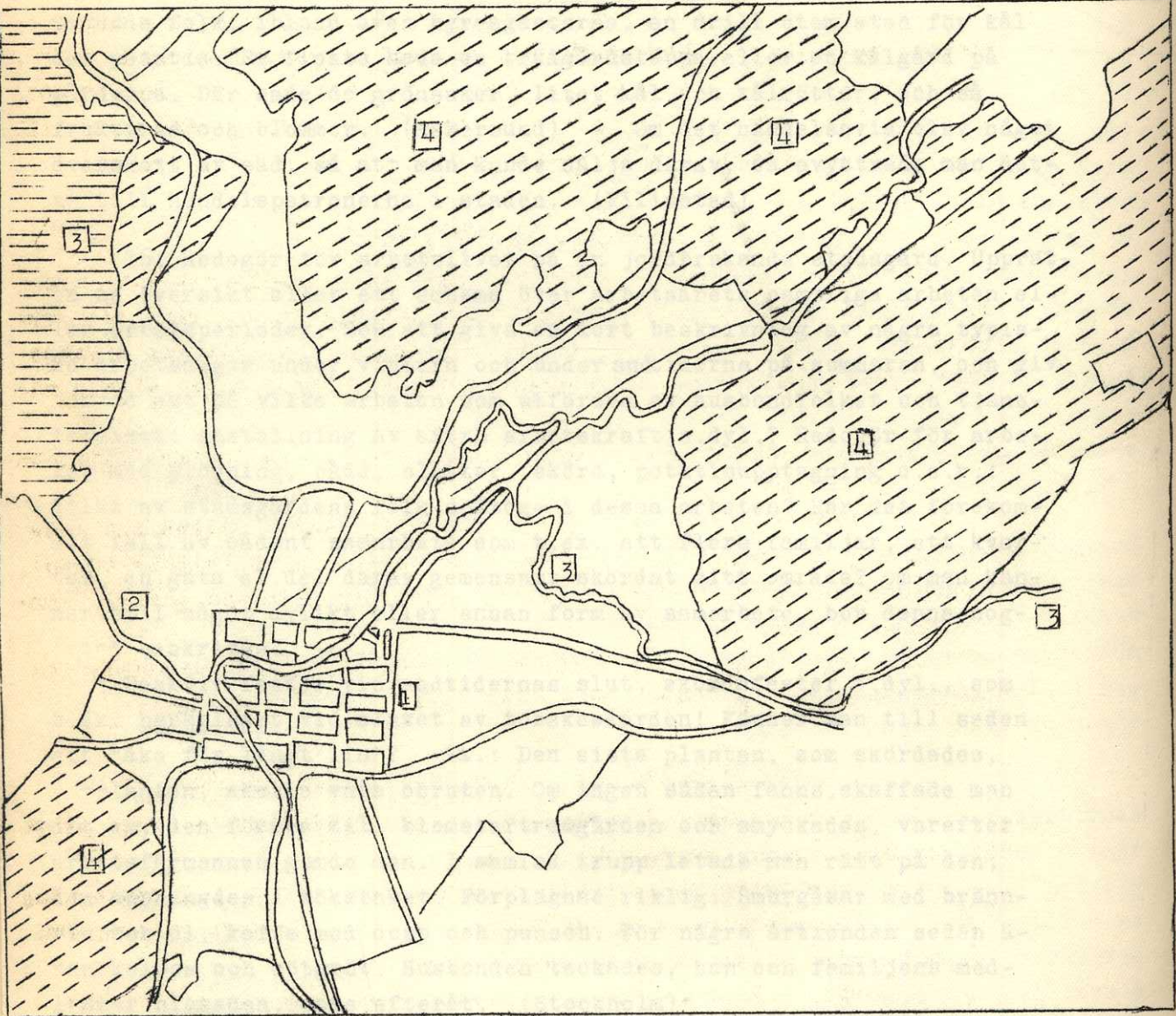
17. Finnas i staden eller dess närhet namn på gator, kvarter, ångar, holmar o.dyl., som tyda på att platsen på ett eller annat sätt stått i samband med boskapsskötsel och jordbruk? Ex.: Kålgårdsberget (plats för kålgårdar); Oxbacken (oxhage); Svinhagen (hage för stadens svin); Ladugårdsgärde (förr funnos där många ladugårdar); Staketgatan (förr stängsel mot boskapen); Prästänget (förr äng för prästen); Klockarlotten (klockarens lönejord) o.s.v. Giv exempel härpå från staden och anteckna vad man har att berät-

ta härom!

18. När upphörde man att driva jordbruk och boskapsskötsel i staden? Finnes numera något jordbruk, som drives av stadsbor? Vem äger nu den jord, som förr odlades av stadsborna? Har den återgått till staden? På vilket sätt har detta skett (genom processer eller på annat sätt)? Redogör härför!

Karta över Kristinehamn år 1857

Siffrorna hänvisa till beskrivning i texten.